

Luiza Kempieńska

„Ja i AIDS”. Artystyczne i wystawiennicze praktyki emancypacyjne w Polsce w czasach transformacji

STRESZCZENIE

Przedmiotem rozprawy doktorskiej są artystyczne i wystawiennicze praktyki wokół HIV i AIDS podejmowane w Polsce w latach dziewięćdziesiątych XX w. Jej celem jest przebadanie emancypacyjnej potencjalności działań artystycznych i wystawienniczych w odniesieniu do kształtującego się w czasach transformacji ustrojowej systemu norm. Analiza tych działań jest ukierunkowana na sposoby problematyzowania przez nie normatywności kształtującej się wraz z nowym łańdem politycznym.

Rozwój epidemii w Polsce zbiegł się ze zmianami politycznymi z końca lat osiemdziesiątych i przemianami systemowymi z początku lat dziewięćdziesiątych. Towarzyszące transformacji przeobrażenia w sferze gospodarczej wywarły istotny wpływ na strukturę społeczną. Niejako równolegle stopniowym przeobrażeniom ulegały wzorce oczekiwanych zachowań – za naciskiem na jednostkową odpowiedzialność ekonomiczną oraz dążeniem do osiągnięcia sukcesu zawodowego i finansowego stała zasada indywidualizmu wywiedziona z myśli neoliberalnej. Tego rodzaju optykę przykładano także do doświadczenia choroby, w tym do infekcji HIV oraz AIDS, które funkcjonowały w debacie publicznej jako efekt niewłaściwych wyborów życiowych. Kategoria normatywności wpływała także na społeczne i medialne reprezentacje wirusa i choroby – oscylowały one wokół standardów akceptowanego zachowania i oczekiwanych postaw. Ukształtowane w ten sposób modele przedstawiania zarówno choroby, jak i dotkniętych nią osób sankcjonowały kategoryzujące i oceniające przekonania, pogłębiając zjawisko stygmatyzacji. Rodzajem platform umożliwiających stworzenie alternatywnych narracji i reprezentacji stały się: twórczość artystyczna i wystawiennictwo.

Przywoływane są najwcześniejsze ekspozycje sztuki dotyczącej HIV i AIDS zorganizowane w Polsce – wystawa Piotra Nathana i Huntera Reynoldsa otwarta w

warszawskiej galerii Dziekanka w 1991 roku oraz pokaz *5000 sztuk* Antoniego Grabowskiego z warszawskiej galerii Appendix z 1992 roku. Głównym przedmiotem analizy jest jednak wystawa *Ja i AIDS*, zorganizowana w 1996 roku przez osoby związane z pracownią prowadzoną przez Grzegorza Kowalskiego na Wydziale Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Była to pierwsza w Polsce wystawa zbiorowa dotycząca problematyki HIV i AIDS. Jej współkuratorami zostali Artur Żmijewski, Katarzyna Kozyra i Grzegorz Kowalski, a jako artyści i artystki brali w niej udział Paweł Althamer, Edyta Daczka, Katarzyna Górna, Andrzej Karaś, Krzysztof Malec, Małgorzata Minchberg, Jacek Markiewicz, Monika Osiecka-Leczew, a także przywołani już Żmijewski, Kozyra i Kowalski. Pokaz otwarto 9 stycznia 1996 roku w holu warszawskiego kina Stolica – miejscu funkcjonowania Galerii Czereja. Po nagłym zamknięciu wystawy – na polecenie dyrekcji kina – kolejne odsłony prezentowano w innych lokalizacjach: w Galerii a.r.t. w Płocku (10.02–4.03.1996) prowadzonej przez Jacka Markiewicza, w przestrzeniach wieży ciśnień w Bydgoszczy wynajmowanych przez Stowarzyszenie Artystyczne Wieża Ciśnień (8–19.05.1996) oraz w dawnej Łażni Miejskiej w Gdańsku, w Galerii Wyspa (25.05–06.1996), kierowanej przez Fundację Wyspa Progress.

W rozprawie przybliżony zostaje kontekst powstania ekspozycji *Ja i AIDS*: sytuacja społeczno-polityczna w Polsce, postawy i działania w polu HIV i AIDS, tło akademickie i profil prowadzonej przez Grzegorza Kowalskiego pracowni, istotne w kontekście wystawy *Ja i AIDS* aspekty jego praktyki pedagogicznej i metody kształcenia. Zin „Czereja”, redagowany przez członków i członkinie Kowalni, rozpatrywany jest jako rodzaj studenckiej platformy wypowiedzi i alternatywny kanał komunikacji, w którym rozwijała się narracja omawianej wystawy. Interpretacji poddany zostaje również towarzyszący ekspozycji tekst kuratorski autorstwa Żmijewskiego.

W ramach pracy przeprowadzona zostaje rekonstrukcja najpełniej udokumentowanej, bydgoskiej odsłony wystawy. W dalszych fragmentach analiza rozszerzana jest o interpretacje wybranych prac prowadzone w ścisłym związku z kontekstem społeczno-politycznym (*Krzysztof Czerwiński* Katarzyny Kozyry, *Nosiciele* Katarzyny Górnej, kolaże Andrzeja Karasia, *Ciemnia* Jacka Markiewicza, *Ja i AIDS/Pompa* Małgorzaty Minchberg). Odpowiadają one najczęściej poruszonym zagadnieniom w polskim dyskursie o HIV i AIDS z lat dziewięćdziesiątych, takim jak:

przemiany postaw społecznych, używanie substancji w iniekcjach, relacje homoseksualne między mężczyznami, praca seksualna czy stan opieki medycznej.

Działania artystyczne i wystawiennicze wokół HIV i AIDS rozpatrywane są w tej rozprawie przy wykorzystaniu teorii rozwijanej przez Michela de Certeau: jako praktyki emancypacyjne, czyli wielorakie działania, które naruszają określone układy lub struktury, zachodzą wewnątrz nich, w miarę dostępnych możliwości. Są to czynności podejmowane przez podmioty w ramach dominującego systemu – w przypadku poruszanej w pracy problematyki można tu wskazać na system normatywny – które polegają na używaniu, wykorzystywaniu tego systemu i dokonywaniu w jego obrębie niewielkich przekształceń, rozszczelnień. Przyjmowana w analizach perspektywa czerpie również z pojęć narratologicznych wypracowanych przez Mieke Bal. Kategoria narracji dotyczy w tym ujęciu zarówno języka, tekstu mówionego i pisanego, jak i innych mediów: realizacji artystycznych, ich aranżacji czy relacji pomiędzy zaprezentowanymi pracami a architekturą. Narratologiczna koncepcja wystawy jako aktu wypowiedzi zostaje rozszerzona o namysł nad pozycją mówiącego podmiotu, a także nad relacyjnością i kontekstem ekspozycji.

Luiza Kempieńska

'Me and AIDS'. Artistic and curatorial emancipatory practices in Poland during times of transformation

SUMMARY

The subject of this dissertation is the artistic and curatorial practices around HIV and AIDS undertaken in Poland in the 1990s. The study aims to examine the emancipatory potential of artistic and curatorial practices in the face of norms that were being established during the period of political transformation. These activities are analyzed in the context of how they problematize normativity forming with the new political order.

The development of this epidemic in Poland coincided with the political changes of the late 1980s and the systemic transformation of the early 1990s. The changes in the economic sphere accompanying the transformation had a considerable impact on the social structure. Parallel to this, the patterns of expected behavior were gradually transformed. The principle of individualism, derived from neoliberal thought, was behind the emphasis on individual economic responsibility and the pursuit of professional and financial success. Such approaches were also applied to the experience of illness, including HIV infection and AIDS, which was seen in the public debate as a result of poor life choices. The category of normativity also influenced social and media representations of the virus and disease – they concerned standards of acceptable behavior and expected attitudes. The models of representation of both the disease and affected individuals thus formed reinforced categorizing and evaluative beliefs, exacerbating the phenomenon of stigmatization. Artistic and curatorial practices became the types of platforms that enabled the creation of alternative narratives and representations.

The earliest expositions of art on HIV and AIDS organized in Poland are recalled – an exhibition by Piotr Nathan and Hunter Reynolds opened at Warsaw's Dziekanka gallery in 1991 and a show of *5000 Pieces [5000 sztuk]* by Antoni Grabowski from Warsaw's Appendix gallery in 1992. However, the main subject of analysis is the *Me and AIDS [Ja i AIDS]* exhibition, organized in 1996 by artists associated with the studio led

by Grzegorz Kowalski at the Faculty of Sculpture of the Academy of Fine Arts in Warsaw. It was the first exhibition in Poland to address this issue. Its co-curators were Artur Żmijewski, Katarzyna Kozyra and Grzegorz Kowalski. Among the participants and contributors to the exhibition were: Paweł Althamer, Edyta Daczka, Katarzyna Górna, Andrzej Karaś, Krzysztof Malec, Małgorzata Minchberg, Jacek Markiewicz, Monika Osiecka-Leczew, as well as the already mentioned Żmijewski, Kozyra and Kowalski. The show opened on January 9th, 1996, at the Stolica cinema in Warsaw, in the Czereja Gallery. After its sudden closure, its subsequent displays were shown in other locations, such as the a.r.t. Gallery in Płock (10.02–4.03.1996) run by Jacek Markiewicz, in the spaces of the water tower in Bydgoszcz rented by the Artistic Association Wieża Ciśnień (8–19.05.1996) and in the former City Bathhouse in Gdańsk, at the Wyspa Gallery (25.05–06.1996), managed by the Wyspa Progress Foundation.

The dissertation examines the context of the creation of the *Me and AIDS [Ja i AIDS]* exhibition: the sociopolitical situation in Poland, attitudes and actions in the field of HIV and AIDS, the academic background and profile of the studio run by Grzegorz Kowalski, aspects of his pedagogical practice and educational methods relevant in the context of the *Me and AIDS [Ja i AIDS]* exhibition. The 'Czereja' zine, edited by members of Kowalski's studio, is considered to be a kind of student platform of expression and an alternative channel of communication. In it, the narrative of the exhibition discussed unfolded. The curatorial text accompanying the exhibition by Żmijewski is also being interpreted.

The study includes a reconstruction of the most fully documented Bydgoszcz display of the exhibition. Further passages of the analysis include interpretations of selected works conducted in close relation to the sociopolitical context. These include interpretations of *Krzysztof Czerwiński* by Katarzyna Kozyra, *Disease Carriers [Nosiciele]* by Katarzyna Górna, collages by Andrzej Karaś, *Darkroom [Ciemnia]* by Jacek Markiewicz, *Me and AIDS/Pump [Ja i AIDS/Pompa]* by Małgorzata Minchberg. They reflect the most pressing issues in the Polish discourse on HIV and AIDS of the 1990s, such as social attitudes towards the disease, injection drug use, homosexual relations between men, sex work, or the state of medical care.

This dissertation explores artistic and curatorial activities around HIV and AIDS using the theory developed by Michel de Certeau: as emancipatory practices, that is, multiple actions that violate specific systems or structures, occurring within them, to the extent of the available possibilities. These are activities undertaken by actors within the

dominant system – in the case of the issue addressed in the work, one can point here to the normative system – that consist of using, exploiting this system and making small transformations, unsealing within it. The approach taken in the analyses also draws on narratological concepts developed by Mieke Bal. In this perspective, the category of narrative applies to both spoken and written language as well as to other media, such as artistic realizations, their arrangement, or the relationship between the presented works and the architecture. The narratological concept of the exhibition as an act of expression is expanded to include a reflection on the position of the speaking subject and the relationality and context of the exhibition.